ECLI:LV:AT:2023:0621.C33469020.19.S
Lieta Nr. C33469020, SKC-87/2023
Civillietu departaments

Latvijas Republikas Senāts

S P R I E D U M S

Rīgā 2023. gada 21. jūnijā

Senāts šādā sastāvā: senatore referente Kristīne Zīle, senatori Dzintra Balta un Normunds Salenieks

rakstveida procesā izskatīja civillietu sakarā ar /pers. C/ kasācijas sūdzību par Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 16. decembra spriedumu /pers. D/ prasībā pret /pers. C/ par mantojuma neatņemamās daļas izdalīšanu un kompensācijas piedziņu.

Aprakstošā daļa

[1] Ar Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 16. decembra spriedumu apmierināta neatņemamās daļas tiesīgās /pers. D/ prasība pret /pers. C/ par neatņemamās daļas izdalīšanu, piedzenot viņas labā kompensāciju 20 500 *euro* (½ no zemesgrāmatā neierakstītās būves /adrese/, (turpmāk arī – Būves īpašums) vērtības, kas atbildētājam novēlēta ar testamentu kā legāts).

Ar Senāta senatoru kolēģijas 2022. gada 14. jūnija rīcības sēdes lēmumu kasācijas tiesvedība ierosināta daļā par neatņemamās daļas vērtības noteikšanu.

[2] Pārbaudāmajā spriedumā kompensācijas apmērs tika noteikts atbilstoši prasītājas iesniegtajā SIA „RE eksperts" 2020. gada 24. augusta atzinumā noteiktajai nekustamā īpašuma vērtībai 41 000 *euro*.

[2.1] Spriedumā nav piešķirta nozīme biedrības „Latvijas Īpašumu Vērtētāju Asociācija" (turpmāk arī – LĪVA) secinājumam, ka attiecīgajā atzinumā konstatējamas tādas nepilnības un atkāpes no Latvijas standarta Īpašumu vērtēšanas LVS 401:2013 prasībām, kuru rezultātā tas nav pietiekami pamatots, lai to izmantotu kā nekustamā īpašuma tirgus vērtības pierādījumu tiesvedības vajadzībām.

Tiesa secinājusi, ka LĪVA konstatēto trūkumu – ēkas vizuālās apskates veikšanu tikai no ārpuses, varētu novērst vienīgi atbildētājs kā būves tiesiskais valdītājs, nodrošinot novērtētājam piekļuvi nekustamajam īpašumam. Tā kā prasītāja šī iemesla dēļ tika atzīta par vājāko pusi daļā, kurā vērtējams jautājums par Būves īpašuma vērtību, apstāklis, ka atbildētājs neiesniedz pilnīgu novērtējumu, nevar būt šķērslis, lai prasītājas labā piedzītu kompensāciju tādā apmērā, kas aprēķināta atbilstoši prasītājas iesniegtajam nekustamā īpašuma novērtējumam.

Pastāvot objektīviem šķēršļiem prasītājai iegūt pilnvērtīgu novērtējumu, arī jebkādas LĪVA norādītās nepilnības attiecībā uz nepareizi noteiktām izmaksām par Būves īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā vai salīdzināmo objektu izvēli, tiesa nav uzskatījusi par tādām, kuru dēļ nekustamā īpašuma novērtējums nebūtu izmantojams šajā tiesvedībā.

[2.2] Uzraudzību īstenojošā persona LĪVA atzinusi, ka zemesgrāmatā neierakstītai būvei var tikt noteikta tirgus vērtība, ja vien tiek atskaitīti izdevumi, kas saistīti ar tās ierakstīšanu zemesgrāmatā.

Ievērojot minēto, tiesa nepievienojas atbildētāja iesniegtajā SIA „Vestabalt" 2021. gada 11. maija atzinumā paustajam viedoklim, ka attiecīgās būves vērtība ir nosakāma atbilstoši kadastrālajai vērtībai, jo to nevar realizēt tipiska nekustamā īpašuma tirgus darījumā.

[2.3] Tiesa nav piešķīrusi nozīmi starp mantojuma atstājēju un atbildētāju noslēgtajam cerības pirkuma līgumam, saskaņā ar kuru atbildētājam par pirkuma maksu 5000 *euro* atsavināts Būves īpašums. Ar šo līgumu saistītie prasījumi neveido mantojuma masu, līdz ar to tie neietilpst izskatāmās lietas par neatņemamās daļas izdalīšanu strīda priekšmetā.

[3] Atbildētāja kasācijas sūdzība pamatota ar šādiem argumentiem.

[3.1] Apgabaltiesa pēc būtības nav sniegusi pamatojumu, kādēļ tā tomēr atzinusi par iespējamu balstīties uz prasītājas iesniegto nekustamā īpašuma novērtējumu, ja LĪVA secinājusi, ka to nevar izmantot kā pierādījumu tiesvedības vajadzībām. Ja tiesa konstatē, ka kāds no faktiem nav pierādīts, tai ir jāinformē puses par pierādījumu neesību, vai jānoraida prasība, nevis jāizmanto defektīvs novērtējums tikai tā iemesla dēļ, ka lietā nav iesniegti citi pierādījumi.

Nepamatota ir arī pierādīšanas pienākuma pārlikšana uz atbildētāju. Tā kā atbildētāja iebildumi tiesvedības gaitā tiek pamatoti ar faktu, ka Būves īpašumam vispār nevar noteikt tirgus vērtību, atbildētājam nav jāiesniedz pierādījumi, kas noteic tā vērtību atbilstoši prasītājai vēlamajiem kritērijiem. Visbeidzot nav izprotams, kādēļ tiesa ir atzinusi prasītāju par vājāko pusi, it īpaši apstākļos, kad tiesvedībā nav konstatēts, ka atbildētājs būtu radījis šķēršļus novērtētājam piekļūt arī iekštelpām.

Ievērojot minēto, tiesa ir pārkāpusi sacīkstes principu (Civilprocesa likuma 10. pants), kā arī Civilprocesa likuma 8. pantu, 93. panta pirmo daļu un 97. panta pirmo daļu.

[3.2] Nepiešķirot nozīmi nedz mantojuma atstājēja saistībām, kas izriet no cerības pirkuma līguma, nedz faktam, ka mantojuma atklāšanās brīdī Būves īpašums nebija ierakstīts zemesgrāmatā, apelācijas instances tiesa pretēji Civillikuma 382. pantam un 425. panta pirmajai daļai nav noteikusi, kāds bija mantas sastāvs un vērtība testatora nāves dienā.

Pirmkārt, kā tas izriet no Civillikuma 581. panta, neatņemamā daļa ir nosakāma nevis no visas legāta (nekustamā īpašuma) vērtības, bet gan atbilstoši tai mantas vērtībai, ko neatņemamās daļas tiesīgais būtu mantojis pēc likuma. Tādējādi jāņem vērā, ka, ja atbildētājam ar testamentu netiktu piešķirts Būves īpašums, prasītājai kā likumiskajai mantiniecei atbilstoši cerības pirkuma līgumam jebkurā gadījumā iestātos pienākums pēc būves ierakstīšanas zemesgrāmatā, to nodot atbildētāja īpašumā, savukārt atbildētājam būtu jāsamaksā atlikusī pirkuma maksa 162,24 *euro* (pirkuma maksa 5000 *euro* - samaksātā pirkuma maksa 4837,76 *euro*).

Otrkārt, zemesgrāmatā neierakstītu būvi nevar pārdot brīvajā tirgū, tādēļ tai mantojuma atklāšanās brīdī nevar noteikt tirgus vērtību. Minēto

apgalvojumu kasatora ieskatā apstiprina tas, ka par Būves īpašuma atsavināšanu tika noslēgts cerības pirkuma līgums. Tā kā mantojuma atstājēja nebija veikusi nepieciešamās darbības, lai būvi varētu ierakstīt zemesgrāmatā, nav nozīmes tam, ka hipotētiski to šobrīd var izdarīt atbildētājs.

[4] Paskaidrojumos sakarā ar kasācijas sūdzību prasītāja norādīja, ka uzskata kasācijas sūdzību par nepamatotu.

Motīvu daļa

[5] Pārbaudījis sprieduma likumību attiecībā uz personu, kas to pārsūdzējusi, un argumentiem, kas minēti kasācijas sūdzībā, kā to noteic Civilprocesa likuma 473. panta pirmā daļa, Senāts atzīst, ka pārsūdzētais spriedums atceļams daļā par neatņemamās daļas vērtības noteikšanu.

[6] Par cerības pirkuma līguma ietekmi uz neatņemamo daļu.

[6.1] No Civillikuma 425. panta pirmās daļas izriet, ka neatņemamās daļas noteikšanai būtiski ir identificēt, kādu mantisku labumu neatņemamās daļas tiesīgais būtu ieguvis, mantojot pēc likuma. Šī iemesla dēļ mantojuma sastāvs, kura legāldefinīcija ietverta Civillikuma 382. pantā, ir viens no pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem apstākļiem, kas noskaidrojams celtās prasības ietvaros, ņemot vērā zvērināta notāra mantojuma lietā nodibināto. Tādējādi var piekrist, ka izskatāmajā lietā tiesiska nozīme ir piešķirama ne tikai mantojuma atstājēja kustamai vai nekustamai mantai, bet arī saistībām.

Vienlaikus Senāts norāda, ka Civillikuma 425. panta pirmās daļas izpratnē mantojuma atklāšanas brīdī pastāvošās saistības, kas varētu ietekmēt mantojuma vērtību un šī iemesla dēļ ir vērā ņemamas, nosakot neatņemamo daļu, veido mantojuma lietā pieteikto kreditoru pretenzijas vai zināmo kreditoru saistības. Attiecīgi arī paša kreditora rīcība brīdī, kad tiek apzināts mantojuma sastāvs, var ietekmēt to, vai kreditora saistība ir uzskatāma par tādu, kas pastāvējusi mantojuma atklāšanās brīdī un ir saistoša mantiniekiem.

[6.2] Lietā ir iesniegts 2014. gada 22. aprīļa cerības pirkuma līgums (*lietas 1. sējuma 66.–68. lapa*), saskaņā ar kuru mantojuma atstājēja par pirkuma maksu 5000 *euro* atsavinājusi atbildētājam zemesgrāmatā neierakstītu būvi, kā arī 2012. gada 24. jūlija testaments, ar kuru tā pati būve atbildētājam novēlēta kā legāts (*lietas 1. sējuma 17. lapa*).

Atbilstoši tiesvedībā nodibinātajiem apstākļiem atbildētājs izšķīries pārņemt Būves īpašumu savā tiesiskajā valdījumā, pamatojoties uz testamentu, nevis īstenot savas kreditora tiesības, kas izriet no cerības pirkuma līguma. Turklāt Senāts atzīst par nepieciešamu uzsvērt, ka neviena no pusēm nav norādījusi uz citu kustamu vai nekustamu mantu, kas piederējusi mantojuma atstājējai, līdz ar to vērā ņemama no judikatūras izrietošā atziņa, ka persona, kurai ar testamentu novēlētais nekustamais īpašums ir vienīgā mantojumā ietilpstošā manta, ir uzskatāma par mantinieku, nevis legatāru (sk. arī *Senāta 2021. gada 2. septembra sprieduma lietā Nr. SKC-145/2021 (* ECLI:LV:AT:2021:0902.C31280716.9.S) *8.3. apakšpunktu*).

Paužot gribu pārņemt Būves īpašumu uz testamenta pamata un nepiesakot uzaicinājuma terminā kreditora pretenziju, atbildētājs vienlaikus ir atteicies no savu kreditora tiesību īstenošanas attiecībā pret mantojuma masu, kā rezultātā jebkādas pret mantojuma masu (mantojuma atstājēju) pastāvošās, bet uzaicinājuma terminā nepieteiktās, saistības ir dzēstas ar mantojuma apliecības izsniegšanu (Civillikuma 705. panta otrā daļa). Tā kā tieši atbildētāja izšķiršanās rezultātā no cerības pirkuma līguma izrietoša saistība nekad netika iekļauta mantojuma masā, nekāda tiesiska nozīme attiecībā uz mantojuma vērtību nevar tikt piešķirta atbildētāja paskaidrojumu formā izteiktajai hipotētiskai varbūtībai, ka pēdējās gribas neesības gadījumā, iespējams, atbildētājs varētu iegūt kreditora statusu mantojuma lietā. Attiecīgi nevietā ir atbildētāja atsaukšanās uz dzēstu saistību, lai panāktu tādas atlīdzības samazinājumu, kuras mērķis ir novērst ar pēdējās gribas rīkojumu radīto interešu aizskārumu neatņemamās daļas tiesīgajam.

Ievērojot minēto, ir nepamatoti kasācijas sūdzības iesniedzēja pārmetumi, ka apgabaltiesa nepareizi novērtēja cerības pirkuma līguma nozīmi.

[7] Par novērtējumu.

[7.1] Gan pirms mantojuma atklāšanās, gan šobrīd Būves īpašuma tirgus vērtību var noteikt atbilstoši prasītājas iesniegtajā novērtējumā izvirzītajiem kritērijiem, proti, atskaitot no kopējās vērtības būves nostiprināšanai zemesgrāmatā nepieciešamās izmaksas.

Ievērojot minēto, kasatora norāde, ka mantojuma atklāšanās brīdī būve nebija ierakstīta zemesgrāmatā, nevar būt pamats, lai atzītu, ka tieši šī iemesla dēļ nav iespējams noteikt būves tirgus vērtību.

[7.2] LĪVA prasītājas iesniegtajā nekustamā īpašuma novērtējumā ir konstatējusi virkni sprieduma 2.1. apakšpunktā atreferētos trūkumu, secinot, ka tas neatbilst Latvijas standarta Īpašumu vērtēšanas LVS 401:2013 prasībām, un nav izmantojams tiesvedības vajadzībām. Neraugoties uz minēto, apgabaltiesa atzinusi par iespējamu izmantot attiecīgo pierādījumu, šādu pieeju pamatojot vienīgi ar argumentu, ka tikai atbildētājs varētu nodrošināt piekļuvi būvei.

Pirmkārt, kā pamatoti norādīts kasācijas sūdzībā, tiesa nav nodibinājusi, vai atbildētājs jebkad bija radījis šķēršļus prasītājas piesaistītajiem novērtētājiem iekļūt viņa valdījumā esošajā būvē, kas liedza prasītājai nodrošināt Latvijas standarta Īpašuma vērtēšanas LVS 401:2013 kritērijiem atbilstošu nekustamā īpašuma novērtējumu. Ievērojot minēto, pārsteidzīgs ir apelācijas instances tiesas secinājums, ka pastāv jebkāds pamats, pretēji Civilprocesa likuma 93. panta pirmajai daļai pārlikt uz atbildētāju pienākumu pierādīt ne tikai savu iebildumu pamatotību, bet arī celtās prasības pamatu veidojošos apstākļus.

Otrkārt, pat ja hipotētiski pieņem, ka ignorējams LĪVA konstatētais trūkums attiecībā uz būves iekštelpas stāvokļa izvērtējuma neesību, pārbaudāmajā spriedumā iztrūkst Civilprocesa likuma 97. panta pirmajai daļai un 193. panta piektajai daļai atbilstoša argumentācija tam, kādēļ tas attaisno pārējos LĪVA konstatētos pārkāpumus, kas nekādā veidā nav saistīti ar varbūtējām grūtībām iekļūt būves iekštelpās.

Minēto apsvērumu dēļ spriedums nevar tikt atzīts par atbilstošu iepriekšminētajām procesuālajām tiesību normām, kas savukārt saskaņā ar Civilprocesa likuma 452. panta otro daļu ir pamats sprieduma atcelšanai, jo varēja ietekmēt lietas iznākumu.

[8] Atceļot spriedumu daļā par neatņemamās daļas vērtības noteikšanu, saskaņā ar Civilprocesa likuma 458. panta otro daļu, /pers. I/ atmaksājama drošības nauda 300 *euro* (*lietas 2. sējuma, 35. lapa*), kuru viņš iemaksājis /pers. C/ vārdā.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Civilprocesa likuma 474. panta 2. punktu, Senāts

nosprieda

atcelt Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 16. decembra spriedumu daļā par neatņemamās daļas vērtības noteikšanu un lietu šajā daļā nodot jaunai izskatīšanai Rīgas apgabaltiesā;

atmaksāt /pers. I/ drošības naudu 300 EUR (trīs simti *euro*).

Spriedums nav pārsūdzams.

Senatore K. Zile Senatore Dz. Balta Senators N. Salenieks